

הרב שלום דובער לוינ
מנהל ספריית אגודת חסידי חב"ד
עורך ראשי של שו"ע הרב החדש

מצות שנאפה ע"י נשים ונתעורר חשש על יהדותה של אחת מהן

כבוד ידידי הרה"ח ר' יצחק שי' טננבוים. הרי מסיים בשו"ע"ר שם: "והעיקר כסברא שלום וברכה! הראשונה".

(ג) אף שאח"כ מסיק בשו"ע"ר שם: "ומ"מ בשעת הדחק, שאי אפשר בענין אחר, כגון זקן או חולה שאי אפשר לו ללוש ולאפות בעצמו, והוא בין הנכרים, ואין שם ישראל יש לסמוך על סברא האחרונה". הרי כאן אין זה כ"כ שעת הדחק, שהרי אפשר לקנות מצות אחרות שנאפו במאפיה זו – אחרי שנתברר הספק ביהדותה ופיטרוה מהעבודה במאפיה, שמאז ואילך עבדו במאפיה רק הנשים שנעשה בירור גמור ביהדותן.

(ד) ואף שבמה שאפו במאפיה זו בימים האחרונים, אין מספיק מצות כדי למכור לכל האנשים שרכשו בה מצות בחדשים האחרונים, כדי שיהיה מספיק מצות למכור לכל אחד ואחד, עבור כל הכזיתים מצת מצוה, לשני הסדרים, לכל אחד מבני הבית. מ"מ הרי כל אחד יכול לקנות לעצמו מצות מצוה שנאפו במאפיות אחרות.

(ה) ואף שגם באופן זה יהי' שעת הדחק גדול, שאם יצטרכו אלפי האנשים שקנו מצות מאפיה זו, לקנות לפתע הרבה מצות שנאפו במאפיות אחרות (מצות עבור כל הכזיתים מצת מצוה, לשני הסדרים, לכל אחד מבני הבית) זה יגרום לחץ גדול על שוק המצות, ובודאי ובודאי שהוא נקרא שעת הדחק גדול. מכל מקום אולי יש להשתדל בזה כפי האפשרי, כדי שיהיו המצות מצוה מהודרות לכל הדעות.

(ו) ואף שכל מה שהצריך בשו"ע"ר שם "שעת הדחק", הוא רק כדי להתיר לכתחלה לאפות מצות מצוה לפסח ע"י לישת ואפיית הנכרי, אמנם בדיעבד, שכבר נאפו ונקנו מצות שהשתתפה נכרית בעריכתה, אפשר שבזה

בהמשך לשיחתינו, שביקשני לברר בנושא המצות שנאפו במאפייתו לפסח, ואח"כ נתעורר חשש על יהדותה של אחת מהנשים העורכות ומגלגלות את המצות.

והשאלה היא אם בזה נפסלות המצות מלאכלם בליל הסדר לכזית מצה של מצוה, על פי האמור בשו"ע"ר רס"י ת"ס: "שאינ אדם יוצא ידי חובתו אלא במצה שישאל בן דעת נתעסק בלישתה ועריכתה ואפייתה לשם הפסח, אבל אם באחד מהעסקים הללו נתעסק נכרי ... אפילו אם ישראל גדול בן דעת עומד עליהם ומלמדם ומזהירם שיתעסקו בה לשם הפסח אין אדם יוצא בה, לפי שהנכרי אינו שומע בקול ישראל המזהירו והוא עושה על דעת עצמו ואינו מתכוין לשם הפסח".

ואף שיש כמה טעמים להתיר - כדלקמן, עדיין יש מקום להחמיר ולהצריך לקנות מצות אחרות לליל הסדר:

(א) אף שהיא טוענת, וגם אמה הנמצאת ברוסיה טוענת, שיהודיה היא. מ"מ עדיין לא ברור עד כמה יש לסמוך על דבריהם בזה, ומידי ספק לא יצאו.

(ב) אף שאח"כ הביא בשו"ע"ר שם: "ויש חולקין על זה ואומרים שאם ישראל גדול בן דעת עומד ומשגיח עליהם שלא תתחמץ העיסה בידיהם, אע"פ שהם אינם מתכוונים לשם הפסח, שאין צריך כלל שתהא כוונת הלישה לשם פסח אלא שיהא השימור מחימוץ מלישה ואילך לשם הפסח ... וכאן הרי ישראל בן דעת עומד עליהם ומשגיח על העיסה שבידיהם ומשמרה מחימוץ לשם פסח". מ"מ

המבטל, ולהכי כל המצות התעורבות אינן ראויות לצאת בהן ידי חובת מצה משום הך תעורבות".

(י) ואף שבשו"ת משיב דבר (להנצי"ב) סי' לד, חולק עליו וכותב: "במצה שלא נאפה לשמה שנתערב במצות האפויות לשמה ... פשוט דביטול במ"ע דומה לביטול באזהרה דל"ת ... תולין בכל מצה שהוא מן הרוב שנאפית לשמה ויוצאין בה ידי חובתן". מ"מ אפשר יש להחמיר ולחוש לדעת הענג יו"ט בזה.

(יא) ואף שכאן שכבר ניקנו המצות קודם שנודע התעורבות, ויש להתיר (לא רק מטעם ביטול ברוב, אלא גם) מטעם כל הפורש מרובא פריש. וכמבואר בטוש"ע יו"ד סי' קי ס"ו ובש"ך שם ס"ק לג-ד, ונתבאר בשו"ת רבנו הזקן (רס"י יח): "דדבר שאינו בטל מחמת חשיבותו, שנתערב ופירש אחד מהם ... קודם שנודע התעורבות מותר". מ"מ היינו דוקא כשניקנו מצות יחידות מהמאפיה קודם שנודע התעורבות, משא"כ בנוהג בימינו שאורזים את כל המצות בחבילות של פונט אחד, או שתי פונט, קודם שנקנים המצות מהחנות, אולי אפשר שאין אומרים בזה כל דפריש מרובא פריש, כי בשעה שפרשו חבילות אלו מהמאפיה כבר היו המצות בחבילות, ואפשר שלא יבטלו חבילות אלו שיש בהם מצה אחת שנילושה ע"י הנכרית, בין שאר החבילות שאין בהם מצה אחת שנילושה ע"י הנכרית. וא"כ אולי אפשר, שגם אחרי כל הטעמים האמורים לעיל, עדיין יש מקום להחמיר ולהדר ולהשיג מצות אחרות לליל הסדר.

(יב) ואף שרוב החבילות אין בהם אפילו מצה אחת של האשה המסופקת הנ"ל, שהרי בכל חבילה של פונט אחד יש רק 8 או 9 מצות, ובחבילה של 2 פונט יש 16 או 18 מצות, ואילו היא רק אשה אחת מתוך יותר 30 נשים ישראליות. מ"מ עדיין יש לדון הרבה אם חבילת מצות (יש בה מצה אחת שנילושה שלא לשם מצת מצוה) בטלה בשאר החבילות.

אפשר לסמוך על הסברא האחרונה ולהתיר אפילו בלי שעת הדחק. מ"מ אין הוכחה ברורה לזה, ואפשר שאף אם כבר נאפו ונקנו מצות אלו, אין להתירן לליל הסדר אלא בשעת הדחק.

(ז) ואף שבהמשך הדברים כותב בשוע"ר שם: "נכון הדבר שילמד ויזהר את הנכרי שיעסוק בה לשם פסח, וגם הוא יסייע קצת בלישתה, שאז עושה הנכרי על דעת הישראל המסייעו ולא על דעת עצמו". והרי גם בנידון דידן מצריכים לכל הנשים שיכריזו כל כמה דקות "לשם מצת מצוה", והרי גם בנידון דידן נעשות הלישה והאפיה על ישראל, וגם עריכת המצות מתחילה ע"י הישראל העומד בראש השלחן וחותר ומחלק פיסת עיסה לכל אשה, וגם בסוף עריכת המצות מגלגלה הישראל כדי לנקב את המצות, וכל זה הוא יותר מאשר "יסייע קצת בלישתה" המבואר בשוע"ר שם. מ"מ נראה בשוע"ר שם, שגם בזה לא הקיל אלא בשעת הדחק.

(ח) ואף שגם אם האשה הנזכרת אינה יהודית, הרי סוכ"ס אינה אלא אשה אחת מתוך כמה עשרות, ואם כן יש לומר שהמצות שהיא לשה בטלות בין שאר המצות שנילושו ע"י הנשים היהודיות. מ"מ מבואר בשוע"ר סי' תמז סי' כ: "כבר שלם ... שנתערב אפילו באלף ככרות של מצה אינו מתבטל בתוכם ... לפי שכבר שלם הוא דבר שבמנין ... וכל דבר שבמנין אפילו באלף לא בטל".

(ט) ואף שמבואר בשוע"ר שם (מהו דבר שבמנין): "פירוש שצריך למכרו במנין מחמת חשיבותו ואינו נמכר באומד, כמו שדרך למכור דברים שאינן חשובין", משא"כ במצות שלנו שנמכרות על פי משקל, ולא במנין. מ"מ יש טעם נוסף שלא יהיו מצות אלו בטלות בשאר המצות שנילושו ע"י נשים ישראליות, ע"פ דעת הענג יו"ט סי' ד': "דאפשר לומר דלא מהני ביטול אלא בדבר שאנו דנים עליו שיש בו איסור או פסול ... אבל בדבר שפסולו מפני שמחוסר מעשה כגון מצה שלא נאפה לשמה, בזה אפילו נתערב במצות האפויות לשמן נמי לא מהני, דמשום שנתבטל לא ישיג מעלת

שפסולים בנכרי (כמו כתיבת תפלין, שמבואר בשוע"ר סי' לט ס"א שהוא "מפני שנאמר וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ... ישנו בכתיבה". וכן שחיטה, שמבואר בשוע"ר יו"ד סי' ב ס"ק ג "שנאמר וזבחת ואכלת ודרשו חכמים מה שאתה זובח אתה אוכל"), שבכל אלו הדינים יש מקום להקל לפעמים בתינוק שנשבה.

משא"כ כאן לענין מצות מצוה, שאין כל חסרון בזה שהלישה היא לישת נכרי, רק זאת שהנכרי אינו מכויץ לשמה, כיון דאדעתא דנפשיה קעביד. א"כ מי אומר שבוזה יש הפרש בין נכרי גמור לבין תינוקת ישראלית שנשבתה ונתגדלה בין הנכרים? הרי שניהם אינן מכוונות לשם מצת מצוה!

והרי מטעם זה אמרינן, שאפילו נכרי ממש, אם יש הוכחה שהתכוין לשמה – אזי הן כשרות גם למצות מצוה, ובלשון שוע"ר רס"י תס "ויזהיר את הנכרי שיעסוק בה לשם פסח, וגם הוא יסייע קצת בלישתה, שאז עושה הנכרי על דעת הישראל המסייעו", והיינו שאז כוונתו לשם מצות מצוה, ומועלת כוונתו כמו כוונת הישראל. וכיון שכל הפסול כאן הוא רק מחמת כוונתו, מהי ההוכחה שכוונת התינוקת שנשבתה ונתגדלה בין הנכרים שונה מכוונה הנכרית עצמה.

הגה עצמך, אם סוכ"ס יתברר שאשה זו, היתה אם אמה יהודית, אזי נאמר מיד שכוונתה היתה לשם מצת מצוה, ואילו לא יתברר דבר זה, אזי נאמר שהיא נכרית וכוונתה אינה לשם מצת מצוה. וכי מי גילה רו זה? ומהי ההוכחה באיזשהו ספר בהלכה לחילוק זה?

ואף שבשו"ע שם מייירי בנכרי דוקא, היינו כי בשעת כתיבת ההלכה הזו בשלחן ערוך ובפוסקים, היו רוב בני ובנות ישראל שומרות תומ"צ. משא"כ בזמנינו שרובם יש להם דין תינוקות שנשבו ונתגדלו בין הנכרים, מהי ההוכחה שיש לחלק בכוונתם לשמה, בין זו לזו?

ואמנם מטעם זה כתבו רבני זמנינו, כי הרה"ג מדעברייצין ז"ל (בעל הבאר משה) פסק

ועל פי כל האמור לעיל, כתב הרב אזדאבא שליט"א במכתבו (בקשר למצות אלו): "במענה לשאלת רבים אודות המצות הנמכרים במאפיה בקראון הייטס שתחת בעלותו של ר' יצחק שי' טננבוים, הנה מצד הדין המצות הן כשרים, והרוצה להדר לליל הסדר ישיג מצות אחרות".

*

אמנם עוד טעם אחד יש להחזיר בו את כל המצות האלו לליל הסדר, אפילו מצות אלו שודאי נערכו ע"י נכרית ודאית, ובהקדים:

שלכאורה תמוה גם מה שמתירים את שאר המצות למצות מצוה בליל פסח, שהרי רבות מהלשות במאפיה זו, וכן בהרבה מאפיות אחרות, הן נשים יהודיות העולות מרוסיה, ואינן שומרות תורה ומצות. והרי נפסקה ההלכה (שוע"ר סי' לט ס"א): "אבל מומר לכל התורה כולה, אפילו לתיאבון, פסול מן התורה לדברי הכל, שהרי הוא כנכרי לכל דבריו".

ויתירה מזו כותב רבנו הזקן (בהל' מציאה סל"ט): "וכן המומר לכל התורה כולה, או רובה". וכ"כ ב"י"ד (סי' ב קו"א ס"ק יא): "ורובה ככולה". יוצא א"כ, שאפילו (אם לא נדון בהן דין מחלל שבת בפרהסיא, אלא) נדון בהם שהן רק מומרות לתיאבון, מ"מ כיון שאינן מקיימות את רוב המצות דינן כנכרי לכל דבר.

ואף אם נאמר שאין לכנותן בשם מומר, כי הן כולם תינוקות שנשבו בין העכו"ם, שאנו מקילין בהם לכמה דינים, כמבואר בשוע"ר הל' ריבית סע"ט: "אבל מומרת שיש לה בן ... שהוא כתינוק שנשבה בין הנכרים, ואינו דומה למומר ... ואע"פ שאחר כך שמע שהוא יהודי וראה היהודים ודתם, הרי הוא כאנוס הואיל ונתגדל בין הנכרים על דתם ... אבותיהם הדיחו אותם וגדלו אותם על דתם והרי הם כתינוק ישראל שנשבה ביניהם וגדלוהו על טעותם שאנוס הוא". מ"מ מביא שם (סעיף פ) דעה אחרת החולקת, ומסיק: "ולענין הלכה בשל תורה הלך אחר המחמיר".

ואף לדעה הראשונה שם שיש להקיל בהם, היינו דוקא לענין הלואה ברבית, או שאר דינים

בין הנכרים, כן מועיל מטעם זה גם לענין לישת הנכרית עצמה.

*

ועוד יש להוסיף בזה, ובהקדים:

כותב בשו"ת צמח צדק או"ח סי' ב ס"ה (לענין טויית ציצית ע"י קטנות): "הנלע"ד להקל בנ"ד שהציצית שזורים כפול ארבע או שמונה, א"כ שזירה זו י"ל דהוי מעשה גמור המוכיח דלשם ציצית עשאו, שאין דרך כלל לשזור לצורך דבר אחר זולת ציצית בעיירות שלנו וכל מדינותינו ... וא"כ השזירה חשוב לשמה מדאורייתא".

ועד"ז יש לומר לענין המצות מצוה, שהם נערכות באופן מיוחד, שאין רגילים כלל במצות שאינן לשם פסח. ומוכיחה פעולתה שהוא לשם פסח, שזה מוכיח (כמו במסייע) על כוונתה שהיא לשם פסח (כמובא לעיל משוע"ר רס"י תס).

ויתירה מזו, כל המאפיה הזאת היא מאפיינת מצות מצוה, ועצם הדבר שהיא באה ללוש המצות במאפיה זו, זה עצמו מוכיח שהלישה הם לשם פסח. וסגי בזה.

ואף שבשוע"ר רס"י תס אין מתירין מטעם זה, היינו דוקא במצות שהיו רגילות באותה תקופה, דהיינו שנעשו המצות באופן הרגיל כמו מצות חמץ (רק שהן נשמרו מחימרין).

אמנם המצות הדקות הנהוגות בזמנינו, שהן באופן מיוחד ביותר, שאינו דומה לאופן עשיית מצות חמץ (והתחילו לנהוג ולעשות מצות כאלו בתקופת רבנו הזקן, וכמבואר בשו"ת אדה"ז סי' ו' "שמקרום זה עשרים שנה או יותר נתפשטה זהירות זו בישראל קדושים, למהר מאד מאד בלישה"), וא"כ מוכח מלישה זו עצמה שהיא לשם פסח.

וכשם שמועיל כל זה לענין הנשים שנשבו ונתגדלו בין הנכרים, ואין מקיימות את "רוב" המצוות, כן מועיל כל זה אף לענין האשה שנתגלה ספק ביהדותה.

וכדברי הרב אדבאב שליט"א שהובאו לעיל: "מצד הדין המצות הן כשרים, והרוצה להדר לליל הסדר ישיג מצות אחרות".

שא"א לברך על אכילת מצה על מצות כאלו שעריכתן נעשית ע"י נשים שאינן שומרות תורה ומצות (ראה קובץ אור ישראל גליון יט ע' סד ואילך).

ואילו הר"ח אבערלענדער שליט"א האריך בזה שם, וכתב (ע' סט ואילך) שעיקר טעם ההיתר בזה הוא כי הישראל לש ומסייע בעריכה, שמועיל בלישה ע"י אינה שומרת תומ"צ – כמו שמועיל בלישת הנכרית.

וכיון שהגענו לידי כך, הרי שמועיל מטעם זה גם בנכרית ממש. ואין שום הוכחה שיש חילוק להלכה בין נכרית ממש לבין מי שנשבתה ונתגדלה בין הנכרים, שבשניהם מועלת כוונתן דוקא אם הישראל מסייע להן בלישה ועריכה. ומהו אם כן הרעש הגדול הזה, במה שנתעורר ספק ביהדותה?

*

ובאמת, זה שהישראל מסייע לה, מועיל בכמה הלכות שצריך כוונה, אפילו בנכרי ואפילו לכתחלה. כמבואר בשוע"ר סי' יא ס"ד (לענין ציצית): "טוון נכרי או ששזר, אפילו ישראל עומד על גביו ואומר לו שיעשה לשם ציצית פסולין, דנכרי אדעתיה דנפשיה קעביד ואינו חושש לדברי הישראל, אא"כ מסייע הישראל מעט".

וכ"ה בסי' לב ס"ב (לענין עיבוד תפלין): "אם עיבדו נכרי יש פוסלין אפילו ישראל עומד על גביו ואומר לו שיעבד לשמו ... לפי שהנכרי לדעת עצמו הוא עושה ואינו שומע להישראל ... לכתחילה צריך לסייעו קצת בעיבודה, וכן נוהגים במדינות אלו שאין עבדנים ישראלים מצויין בכל המקומות".

ולפי זה מובן שמעיקר הדין מועיל הסיוע של הישראל גם במצות מצוה. ואף שבשוע"ר רס"י תס נראה שמתיר בזה רק בשעת הדחק, זאת היא חומרה רק לכתחלה, במקום שאפשר שהלישה תהיה ע"י ישראליות שומרות תומ"צ. משא"כ בזמנינו שרוב הנשים העובדות במאפיות של פסח הן עולות מרוסיה, ורבות מהן אינן שומרות תומ"צ, כשם שמתירים מטעם מסייע לענין התינוקות שנשבו ונתגדלו